

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASI RIVOJI VA ISTIQBOL IMKONIYATLARI

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti
2-son davolash fakulteti 104-b guruh talabasi
Axmatjonova Nafosat Farhod qizi
Ijtimoiy fanlar kafedrasida dotsent
Iskandarov Sherzod Abdig'aniyevich*

O'zbekistonda malakali kadrlarni tayyorlashdagi, aholining ilmiy madaniy, ta'lim tarbiyaviy taraqqiyotini ta'minlashda etarlicha natijalar an'analarni o'zida jamlagan kuchli potensial jamlangan. Shuning uchun O'zbekistondagi oliy ta'lim oldida to'plangan ijobiy tajribalarni saqlash va mazmunan boyitish dunyo ta'lim kengliklarida o'zining munosib o'rnini egallash kabi favqulodda jiddiy vazifa turib qoldi. Ayniqsa, bir necha o'n yillab mafkuraviy iskanjada bo'lgan fan, madaniyat, ta'limning undan bo'shatish, yangi qadriyatlar, innovatsiyalar orqali jonlantirish mustaqil O'zbekiston xalqi oldida sharafli va sermashaqqat vazifalardan biri edi. O'zbekiston mustaqillik ostonasida turar ekan, respublika rahbariyati dastlabki vazifalardan biri ilm-fanni, ta'lim tizimini isloh qilish, modernizatsiya qilish lozimligini chuqur anglar edi. O'zbekistonning Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov 1988-yil 20-noyabrda O'zbekiston SSR Fanlar Akademiyasida bo'lgan uchrashuvda shunday degan edi: "Respublika hayotining barcha sohalarida ilm-fan mavqeini prinsip e'tibori bilan yangi sifat darajasiga ko'tarish respublika Fanlar Akademiyasining asosiy vazifasidir, deb o'ylaymiz. Ilm-fan ahliga buyruq berish, quruq ma'muriyatchilik, olimlarga apparat xodimlari kabinetlarida paydo bo'ladigan "ijtimoiy buyurtmani" ro'baro' qilish davri o'tib ketdi. Ijodiy izlanishlarning natijalarini qamrab olgan Fanlar akademiyasi olimlarining asarlari va tavsiyalari respublika taraqqiyotining istiqbolini belgilaydigan keklajakdagi hisob-kitoblar va siyosatning poydevori bo'lishi darkor... Fanga iste'dodli yoshlarning kirib kelishini ta'minlash uchun kompleks tadbirlar turkumini amalga oshirish zarur. Bu borada oliy maktabning, hatto umumiy ta'lim maktablarining faoliyatini tubdan qayta qurish kerak". Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida islohotlarni boshidan kechirgan va natijasini ko'rsata olgan sohalardan biri ta'lim tizimidir. O'zbekiston ilm-fanga alohida e'tibor qaratila boshlandi. Zamonning tezkor taraqqiyotiga xizmat qiluvchi yangi fan sohalarini bo'yicha tadqiqotlar yo'lga qo'yildi. Tabiiy va aniq fanlarni o'qitish va ilmiy tadqiqotlar olib borish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasida 1992-yil 2-iyulda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risidagi" qonun ilgari erishilgan muvaffaqiyatlarni saqlab qolishga xizmat qildi. Ushbu qonun o'z vaqtida muhim bo'lgan bo'lsa-da, ammo ta'lim tizimini isloh

qilishning amaliy chora-tadbirlari, ta'lim tarbiya va o'quv jarayonlarining tarkibini, bosqislarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ya'ni uzluksizlikni ta'minlash muammolarini echa olmadi. Ta'lim tizimidagi yig'ilib qolgan muammolar 1997-yil 29-avgustda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi yangi qonunni va kadrlar tayyorlash milliy dasturining yaratilishiga sabab bo'ldi. Milliy dastur muammolar va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish omillari, milliy dasturning maqsadi, vazifalari va uni ro'yobga chiqarish bosqichlari, kadrlar tayyorlashning ilmiy modeli, kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari kabi bo'limlarni qamrab olgan. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risidagi" Qonunning mohiyatini o'zida aks ettirgan bu dastur respublika ta'lim tizimining istiqbolli kelajagiga mo'ljallangan bo'lib, uni kompleks rivojlantirishga qaratilgan. Milliy Dastur va dasturlarning xayotga tatbiq etilishi natijasida mazkur soha tubdan isloh qilindi, zamonaviy uzluksiz ta'lim va tarbiya tizimi yaratildi. Mamlakatimizda yangicha ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda shakllanayotgan maktabgacha ta'lim tizimi bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega. Maktabgacha ta'lim muassasalarining yangi tarmog'i paydo bo'lmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Miziyoevning 2017-yil 30-sentyabrdagi Qaroriga muvofiq yurtimizda birinchi marta Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Bu sohada faoliyat tubdan yangiga negizga qurildi. O'tgan qisqa davrda 980 dan ortiq bog'chalar ishga tushirildi. So'nggi 2 yil ichida esa bolalar bog'chalari soni 1 ming 400 taga ortib, 6 ming 367 taga etdi. Ularda ta'lim va tarbiya ishlari mazmun va sifat jihatidan eng ilg'or usul va vositalar yordamida olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Miziyoev Oliy majlisga Murojaatida O'zbekistonda ta'lim tizimi taraqqiyoti davlat siyosatining ajralmas qismi ekanligini ta'kidlab shunday dedi: "Uchinchidan, ilm-fan, zamonaviy va uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish zarur. Xalqimizda "ta'lim va tarbiya beshikdan boshlanadi" degan bir xikmatli so'z bor. Faqat ma'rifat insonni kamolga, jamiyatni taraqqiyotga etaklaydi. Shu sababli, ta'lim sohasidagi davlat siyosati uzluksiz ta'lim tizimi prinsipiga asoslanishi, ya'ni, ta'lim bog'chadan boshlanishi va butun umr davom etishi lozim".

Ta'lim tizimi aholining katta qismini jalb qiladi. Umumiy o'rta ta'lim uzluksiz ta'lim tizimidagi asosiy bo'g'in bo'lib, u bilimlarni zarur xajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'rikmalarini rivojlantiradi. 1997-yilda O'zbekistonda 59 ta oliy o'quv yurti, 258 ta o'rta maxsus o'quv yurti, 75 ta kollej faoliyat yuritdi. 1998-2000 yillarda mamlakatda 160 ming o'quvchiga mo'ljallangan 47 ta akademik litsey va 260 ta kasb-xunar kollejlari qurilib foydalanishga topshirildi. Shu maqsadlar uchun 135 mlr.so'm sarflandi. 2000-yil boshiga kelib, mamlakatimizda 61 ta oliy, 25 ta o'rta maxsus o'quv yurtlari, shu jumladan, 75 ta kollejlarda 360 mingdan oshiq talaba tahsil oldi. O'zbekistonda 2006-yilda 9748 ta maktab bo'lib, ularda 5 mln 926860 ta o'quvchilar ta'lim oladi. Ular uchun 451567 ta o'qituvchilar faoliyat yuritib 463 nomda 16,8 mln nusxa darslik nashr etiladi.

Davlatimiz rahbarining 2018-yil 25-sentyabrdagi farmoni bilan Vazirlar Mahkamasi huzurida “El yurt umidi” jamg‘armasi tashkil etildi. Ushbu jamg‘arma chet ellarda faoliyat ko‘rsatayotgan salohiyatli vatandagi olimlar, mutaxassislar va ekspertlarini O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohatlarga faol jal etishga shuningdek iqtidorli yoshlarning rivojlangan mamlakatlarda ta’lim olish, etakchi xalqaro institutlar xamda xorijiy tashkilotlarda malaka oshirishda ko‘maklashadi. Ta’kidlash joizki, 2011-2016-yillarda oliy ta’lim muassasalari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sharoitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari dasturini amalga oshirish doirasida 25 ta oliy ta’lim muassasasining 202 ta ob’ektida yangi qurildi, kapital ta’mirlash va rekonstruksiya ishlari bajarildi. Iqtisodiyotni real sektori talablaridan kelib chiqib, muhandislik ishlab chiqarish va qurilish yo‘nalishlari va ixtisosliklari bo‘yicha o‘qishga qabul qilish uning umumiy soniga nisbatan 23 foizdan 33.2 foizga oshdi. Mamlakatimizda 2016-yilda siyosiy-huquqiy, iqtisodiy, ma’naviy sohalar bilan bir qatorda, ijtimoiy sohalarda ham chuqur sifat o‘zgarishlari ro‘y berdi. Jamiyat ijtimoiy sohasining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri ta’lim-tarbiya sohasi bo‘lib, uning rivoji siyosiy, huquqiy iqtisodiy va ma’naviy sohalarga bevosita ta’sir etadi hamda ijtimoiy sohalar me’yoriy mohiyati, kamolot darajasini belgilab beradi. 2017-yil yilda ta’lim davlat siyosatining eng ustivor yo‘nalishiga aylandi. Davlat byudjetidan ta’limga ajratilgan mablag‘lar byudjet xarajatilari qismining 33.7 foizi darajasida rejalashtirilib, ta’lim sohasiga yo‘naltirilayotgan harajatlar hajmi mamlakatimiz YAİM tarkibida 10-12 foizni tashkil etadi. O‘zbekiston ta’lim maydoni ulkan hajmga ega bo‘lib, 10 mingga yaqin maktab, 1556 ta litsey va kollejlari, 100 dan ziyod oliy o‘quv yurtlarida yangi ta’lim tizim asosida bilim va tarbiya olib, zamonaviy kasb-hunarlariga ega bo‘lib, mamlakatimiz ta’lim modelining samarasini namoyon etmoqdalar. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti vazifasini bajaruvchi, mamlakat Bosh Vaziri Sh.Mirziyoev 2016-yil 30-sentyabrda “1 oktyabr – O‘qituvchilar va murabbiylar kuni” munosabati bilan yo‘llagan tabrigida shunday degan edi: “Ayni paytda bugungi kunda oldimizda yanada muhim va dolzarb vazifalar turganini hammamiz yaxshi tushunamiz. Shu borada ilmfan va ta’lim tarbiya sohasini moddiy texnika bazasini yanda mustahkamlash, uning nafaqat davr bilan hamohang bo‘lishini, balki zamondanoldinda yurishini ta’minlash, pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlashning ilg‘or usullarnidan keng foydalanish, bu ishlarni xorijdagi nufuzli markazlar bilan hamkorlikda olib borish, sohaga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o‘qituvchi va domlarning mashaqqatli va mas’uliyatli mehnatini har tomonlama rag‘batlantirish bilan bog‘liq vazifalarni amalga oshirish, qisqa qilib aytganda, hayotimizga katta kuch bo‘lib kirayotgan yanrgi avlodimizni kamol toptirish uchun davlatimiz tomonidan barcha imkoniyatlar safarbar etiladi”.

Dasturga muvofiq 48 ta OTMLlarda 180 ta o'quv, ilmiy-laboratoriya binosi, sport inshootlari va ijtimoiy-muxandislik infratuzilmalarida qurilish va kapital ta'mirlash olib boriladi. 53 ta OTMLlarda 400 ta o'quv laboratoriyalari bosqichma-bosqich eng zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlanadi. Bakalavriat va magistraturaga talabalar qabul qilishni 2021-yilgacha 18 foizga oshirish ko'rsatib o'tildi. Ushbu Dasturning amalga oshirilishiga yo'naltiriladigan mablag'lar 1.7 trillion so'mdan ziyod ekanligi ko'rsatib o'tildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni bilan Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturining "Ijtimoiy sohani rivojlantirish" deb nomlangan to'rtinchi yo'nalishida maktabgacha ta'lim muassasalarining qulayligini ta'minlash, umumiy o'rta, o'rta maxsus va oliy ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlari turadi. 2017-yilda yangi ta'lim muassasalari qurish, mavjudlarini ta'mirlashga alohija e'tibor qaratildi. 12 ta umumta'lim maktabi yangitdan barpo etildi, 320 tasi rekonstruksiya qilindi, 152 ta maktab kapital ta'mirlandi. Ko'plab ota-onalar, o'qituvchilar va o'quvchilar hamda keng jamoatchilik tomonidan bildirilgan takliflar asosida 11 yillik ta'lim qayta tiklandi. Joylardagi o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni qoplash uchun Toshkent viloyatida Chirchiq davlat pedagogik instituti tashkil etildi. Bundan tashqari, 15 ta oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilgan maxsus sirtqi bo'limlarda o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lgan 5 mingdan ortiq pedagoglar uchun oliy ma'lumotlar olish imkoniyati yaratildi.

Ta'lim tizimidan innovatsion va kreativ yondashuvlar asosida Muxammad Xorazmiy va Mirzo Ulug'bek nomlari bilan ataladigan, aniq fanlar chuqur o'qitiladigan maxsus maktablar tashkil etildi. O'zbekistonda 2017-yilda yangi tashkil etilgan institut va filiallar hisobidan yurtimizdagi oliy ta'lim muassasalari soni 81 tani, hududlardagi filiallar soni 15 taga, xorijiy universitetlar filiallari 7 taga etdi. Oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyot real sektordagi talab va ehtiyojlardan kelib chiqib, sirtqi va kechki bo'limlar ochildi. Bunda 260 mingdan ziyod talaba 850 dan ortiq yo'nalish va mutaxassisliklar bo'yicha bilim olishdi. 2018-yil Investitsiya dasturi doirasida 356 ta ta'lim muassasasida 684 milliard 700 mln so'mlik "Obod qishloq", "Obod mahalla" dasturlari bo'yicha 371 ta umumta'lim maktablarida 424 mlrd so'mdan ziyod qurilish rekonstruksiya ishlari amalga oshirildi. 2018-yilning avgust oyiga qadar davlat byudjetidan 12 trillion 366 mlrd. so'm yoki yalpi xarajatlarning 26 foizdan ziyoda aynan ta'lim-tarbiya sohasiga yo'naltirilganligini hisobga oladigan bo'lsak, ushbu tizimdagi islohotlarimizning ko'lami va miqyosi yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Ta'lim tizimining keyingi bosqichi oliy ta'lim sohasida ham ulkan islohatlar olib borishmoqda.

2018-yilda yurtimizda xalqaro talablarga javob beradigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng qamrovli ishlar amalga oshirildi. 2018-yilning o'zida

mamlakatimizda jami 13 ta oliy ta'lim muassasasi jumladan Samarqanda "Ipak yo'li" turizm xalqaro universiteti, Janubiy Koreyaning Puchon universiteti, Inxa universitetlari filiallari, AQShning Vebster universiteti filiali ish boshladi. Turkiyaning Iqtisodiyot va texnologiyalar universitetining Toshkent shahridagi filiali, Toshkent shahridagi "MEI" Milliy tadqiqot universiteti" Federal davlat byudjeti oliy ta'lim muassasasi filiali, "MMFI" milliy tadqiqot yadro universiteti" federal davlat avtonom OTMning Toshkent filiali, Toshkent shahridagi Belarus-O'zbekiston qo'shma tarmoqlararo amaliy texnik kvalifikatsiyalar instituti faoliyat olib bormoqdalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 8-iyundagi PQ-4740-son qaroriga muvofiq Geologiya fanlari universiteti tashkil etildi. 2018-yilda ilk bor xalqaro tajribalar asosida oliy ta'lim muassasalarining milliy reytinggi yaratildi, ta'lim ilmiy tadqiqot jarayoni taxlil etildi. Mazkur taxlil sohada qator muammo xamda kamchiliklar borligini ko'rsatdi. Xususan oliy ta'lim muassasalari qabul kvotasi qamrovi umumta'lim maktablar, akademik litsey va kasb-xunar kolleji bitiruvchilarining atigi 7-9 foizini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich Rossiyada 74, Koreya respublikasida 96 foizdir. Oliy ta'lim 2019-yilda: Yangi oliy ta'lim muassasalarining tashkil etilishi va oliy ta'limga qamrovning oshishi quyidagicha bo'ldi: 2019-yilda jami 14 ta yangi oliy ta'lim muassasasi tashkil etildi: 6 ta mahalliy oliy ta'lim muassasasining filiali; 8 ta xorijiy oliy ta'lim muassasasining filiali. Yangi tashkil etilgan 14 ta oliy ta'lim muassasasida: 40 ta yangi ta'lim yo'nalishi (bakalavriatura); 41 ta yangi mutaxassislik (magistratura) ochildi. Oliy ma'lumotli kadrlarga bo'lgan ehtiyoj yuqori bo'lgan olis, chekka va tog'li hududlarda joylashgan umumta'lim maktablari uchun maqsadli qabul ko'rsatkichlari belgilandi. Yoshlarning oliy ta'lim bilan qamrovi 20 foizga etkazildi.

Xulosa qilib aytganda Ilm-fan taraqqiyotining yangi bosqichi, yangi fan, ilm tadqiqot, innovatsion yutuqlarning rag'batlantirish va ularni amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmi yaratilmoqda. Umuman aytganda, mustaqillik yillarda mamlakatimizda uzluksiz ta'lim tizimini jaxon talablari darajasiga ko'tarish doimo kun tartibida turdi. Ta'lim tuzilishini tizimini modernizatsiyalash, uni demokratlashtirish, kompyuterlashtirish va insonparvarlashtirish, ta'lim dasturini erkin tanlash, uzluksiz ta'lim rivojlantirish tobora kuchayib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I. "Ilm-fan imkoniyatlaridan to'laroq foydalanalaylik", O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida, Toshkent, "O'zbekiston". 2012, 72-b.
2. Mirziyoev Sh. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. Toshkent, "O'zbekiston, 2019, 29-b.
3. Siddiqov R.B. Voprosy innovatsiy v izuchenii reformirovaniya vysshego obrazovaniya Respubliki Uzbekistan. O'zbekiston tarixi fanidagi innovatsiyalar (ilmiy to'plam), "Noshir", Toshkent, 2012, 232 b.

4. S.G'ulomov, E. Ubaydullaeva, E.Axmedov. Mustaqil O'zbekiston, "Mehnat", Toshkent, 2001. 61-b.
5. Murtazaeva R.X. O'zbekiston tarixi.
6. Karimov I. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. "O'zbekiston", Toshkent, 1997, 25-b.
7. Mirziyoev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz (1-qism), O'zbekiston, Toshkent, 2018, 25-b.
8. Mirziyoev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz (1-qism), O'zbekiston, Toshkent, 2018, 85-b.
9. Mirziyoev Sh. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. Toshkent, "O'zbekiston, 2019, 355-b.
10. "Niyatingiz xolis bo'lsa fikringiz asosini keltiring". Kun.uz/news/2020/08/12